

PREDŠKOLSKO VASPITANJE I OBRAZOVANJE

Nadica Jovanović Simić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerzitet u Beogradu

Vesela Milankov

Medicinski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

Jelena Kerkez¹

Medicinski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

Primljen: 06. 06. 2024.

Prihvaćen: 13. 09. 2024.

UDC: 81'23-053.4

DOI: 10.19090/ps.2024.2.153-164

Originalni naučni rad

PRAGMATSKE I KOMUNIKACIONE SPOSOBNOSTI DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Apstrakt

Na našim prostorima se najveći broj istraživanja bavi strukturalnim aspektima jezika i pragmatiskim sposobnostima kod dece tipične populacije. Pragmatika se smatra aspektom jezika koji se poslednji razvija i veoma je međuzavisna od ostalih aspekata jezika. Cilj istraživanja je da istaknemo razliku u pragmatiskim, komunikacionim sposobnostima i ostalim strukturalnim aspektima jezika u odnosu na pol i u odnosu na uzrast. Istraživanje je koncipirano kao studija preseka. Istraživanje je sprovedeno u predškolskoj ustanovi "Pčelica" u Sremskoj Mitrovici, a upitnici su bili distribuirani i putem društvenih mreža. Saglasnost za istraživanje dobijeno je od direktora predškolske ustanove u Sremskoj Mitrovici. Takođe, saglasnost za sprovođenje istraživanja dobijeno je i od Etičke komisije Medicinskog fakulteta u Novom Sadu. Uzorak je činilo 103 ispitanika. ANOVA testom testirane su uzrasne razlike u pragmatiskim sposobnostima i strukturalnim aspektima jezika. Rezultati pokazuju da postoje značajne uzrasne razlike, takve da u odnosu na strukturalne sposobnosti uočavamo razlike između sve tri grupe. Što su deca starija to pokazuju bolje rezultate kada su u pitanju strukturalni aspekti jezika. Kada su pragmatске sposobnosti u pitanju razlika je statistički značajna samo između dece od šest godina i mlađih grupa. Između dece od četiri i pet godina nisu uočene razlike u pragmatiskim sposobnostima. Što se tiče polnih razlika, dečaci su

¹ jelena.kerkez@mf.uns.ac.rs

ostvarili bolje rezultate i kada su u pitanju pragmatike i komunikacione sposobnosti i ostali strukturalni aspekti jezika, ali ta razlika nije bila statistički značajna.

Ključne reči: pragmatiko-jezičke sposobnosti, pragmatika, govor, deca predškolskog uzrasta, strukturalni aspekti jezika.

Uvod

Jezik predstavlja glavno sredstvo komunikacije. Svaki jezik ima jedinstvene simbole i pravila za kombinovanje tih simbola koji omogućavaju uspešnu komunikaciju. Kada govorimo o dimenzijama jezika, prema Drljan (2022) jezik ima tri dimenzije: formu, sadržaj i upotrebu. Forma jezika obuhvata formalne karakteristike jezika i sastoji se od fonologije, prozodije, morfologije i sintakse. Sadržaj jezika predstavlja značenje odnosno semantiku jezika. Upotreba jezika je jezička dimenzija koja predstavlja funkciju govora i to kako se govor koristi u određenom kontekstu. Upotreba jezika se drugačije može nazvati i pragmatikom. Ranija podela u lingvistici postavlja pragmatiku nasuprot sintakse i semantike, koje se odnose isključivo na odnose između lingvističkih oblika i pojmova, dok sa druge strane pragmatika obuhvata odnose između jezičkih oblika i upotrebe tih oblika (Ivašac i Gaćina, 2006). Pragmatika, gledano sa aspekta jezika, daje uvid u namere govornika, njegove pretpostavke, svrhe i ciljeve govornih aktivnosti. Sa aspekta upotrebe jezika u socijalnim interakcijama, pragmatika uključuje tri komunikacijske veštine. Ona uključuje upotrebu jezika za različite svrhe kao što su pozdravljanje, davanje informacija, zahtevanje, obećavanje, traženje informacija. Ona nam omogućava prilagođavanje jezika zahtevima situacije ili sagovornika (na drugačiji način se obraćamo detetu, a na drugačiji način odrasloj osobi). Takođe nam omogućava i poštovanje pravila konverzacije i pripovedanja, koje uključuje pričanje priče, prepričavanje knjige, filma, opisivanje dana, pojašnjavanje kod nespornizuma (Ivašac i Gaćina, 2006; Carril & Perez-Pereira, 2019). Pragmatike sposobnosti se posmatraju kao najkompleksniji aspekt jezika, budući da podrazumeva sinergiju na svim nivoima jezika, kao i interakciju između jezika i kognicije (Bisho, 2015).

Razvoj pragmatikog jezika počinje od preverbalnog preuzimanja uloge slušaoca i govornika što se okviro dešava oko osmog meseca i preverbalnih komunikacionih namera i protoreči oko dvanaestog meseca (Brojčin, Đorđević i Milačić-Vidojević, 2016). Deca iako još uvek nisu progovorila već tada šalju aktivno poruke drugim osobama i pokazuju znake namerne komunikacije (Cheung & Elliott, 2017). U istraživanjima je potvrđeno da deca već oko devetog meseca počinju da koriste svoje gestove i vokalizaciju kao pragmatike veštine (Bouchard et. al, 2020). Deca u tom periodu koriste veliki broj kombinacija neverbalnih znakova komunikacije poput kontakta očima sa osobom i mnoštvo naučenih gestova. Pragmatiki razvoj zapravo počinje od onog trenutka kada dete učestvuje u interakciji sa drugim ljudima. Dete uči kako da koristi jezik u različite svrhe i kako da zadovolji određene namere (Beuker,

2013). Smatra se da je ostvarivanje kontakta očima najjače sredstvo koje predstavlja prvi korak do uspostavljanja komunikacije kod ljudi. Istraživanja koja su se bavila proučavanjem pragmatikih sposobnosti kod dece uzrasta od osam do petnaest meseci, primećeno je da deca već u tom periodu komuniciraju u funkciji odbijanja, zahtevanja radnje, zahtevanja predmeta, komentarisanja predmeta, radnje i odgovaranja (Beuker, 2013; Cheung & Elliott, 2017).

Odnos pragmatikih sposobnosti sa drugim jezičkim sposobnostima naveo je pojedine autore na razmišljanje o tome da se deca sa razvojnim jezičkim poremećajem mogu podeliti na dve podgrupe: jednu sa izraženim pragmatikim deficitima i drugu sa predominantnim deficitima na nivou drugih strukturalnih aspekata jezika (Adams, 2001; Adams et. al, 2009). Osim toga, veoma je važno posmatrati pragmatike sposobnosti kroz prizmu ostalih strukturalnih aspekata jezika upravo zbog međudejstva navedenih aspekata jezika. Recimo, u istraživanju Pronina i saradnici (2023) su istaknuli rezultati da je prisutna pozitivna i jaka korelacija između pragmatikih sposobnosti i strukturalnih aspekata jezika. Slične nalaze vidimo i u radovima koji su pregledom literature isticali da je najveća povezanost pragmatikih sposobnosti i strukturalnih aspekata jezika (Matthews et. al, 2018). Osim jasne međuzavisnosti pragmatikih sposobnosti i ostalih strukturalnih aspekata jezika, pragmatike sposobnosti su ključan aspekt komunikacije. Upravo pragmatike sposobnosti se odnose na sposobnost da se jezik efikasno i na odgovarajući način koristi u različitim društvenim kontekstima. Podrazumeva razumevanje i korišćenje odgovarajućih društvenih normi, konvencija i očekivanja u vezi sa upotrebom jezika, kao i sposobnost tumačenja i reagovanja na društvene znakove i komunikativne namere drugih (Tarawneh, 2023).

Metodološki okvir

Cilj istraživanja

Cilj našeg istraživanja je da istaknemo razliku u pragmatikim, komunikacionim sposobnostima i ostalim strukturalnim aspektima jezika u odnosu na pol i u odnosu na uzrast (4, 5, 6 godina).

Mesto i vreme istraživanja

Istraživanje je koncipirano kao studija preseka. Ispitivanje je sprovedeno u predškolskoj ustanovi "Pčelica" u Sremskoj Mitrovici tokom 2023. godine, a upitnici su distribuirani i putem društvenih mreža. Saglasnost za istraživanje dobijeno je od direktora predškolske ustanove u Sremskoj Mitrovici. Takođe saglasnost za sprovođenje istraživanja dobijeno je i od Etičke komisije Medicinskog fakulteta u Novom Sadu. Roditelji ili staratelji su popunjavali upitnik, nakon što su prethodno informisani o načinu i svrsi istraživanja, a potrebno je bilo i da daju pismenu saglasnost.

Uzorak istraživanja

Uzorak je činilo 103 ispitanika. Od toga 55 dečaka i 48 devojčica. Deca su bila uzrasta 4 godine (33 dece), 5 godina (40 dece) i 6 godina (30 dece). Najveći broj dece, njih 87, bio je iz gradske sredine, 16 dece bilo je iz ruralne sredine. Kriterijumi za uključivanje u istraživanje su bili da su deca prosečnih intelektualnih sposobnosti, da nemaju teže motoričke i neurološke poremećaje i oboljenja, kao i da imaju potpisanu saglasnost roditelja za učestvovanje u istraživanju.

Instrumenti istraživanja

Instrument koji je korišćen je Komunikaciona ček lista (CCC-2), za koji je dobijena saglasnost za korišćenje. Ček lista se sastoji od deset skala i svaka sadrži po sedam ajtema. Prve četiri skale (Govor, Sintaksa, Semantika, Koherencija) se koriste za procenu strukturalnih aspekata jezika (različiti aspekti jezičke strukture, rečnika i diskursa). Sledeće četiri skale služe za procenu pragmatških sposobnosti (Neadekvatna inicijacija, Stereotipan govor, Korišćenje konteksta i Neverbalna komunikacija). Poslednje dve skale služe za procenu recipročnih socijalnih interakcija i neobičnih interesovanja. U svakoj skali pet ajtema opisuju eventualne poremećaje u komunikaciji, dok se preostala dva ajtema odnose na komunikacione sposobnosti.

Statistička obrada podataka

Za unos i obradu podataka korišćen je programski paket SPSS 22.0. Za potrebe analize i opisa strukture uzorka po relevantnim varijablama, korišćeni su prikazi frekvencija i procenata, kako bi se prikazala zastupljenost određene kategorije ili odgovora. Metode deskriptivne statistike upotrebljene su za određivanje mera centralne tendencije (aritmetička sredina), mera varijabiliteta (standardna devijacija) i ekstremnih vrednosti (minimum i maksimum) posmatranih numeričkih obeležja. U okviru komparativne statistike korišćen je Pirsonov koeficijent korelacije, T test i ANOVA.

U primenjenim testovima granične vrednosti verovatnoće rizika su na nivou značajnosti od 95% ($p < 0.05$) (razlika statističkih parametara značajna) i 99% ($p < 0.01$) (razlika statističkih parametara visoko značajna).

Rezultati istraživanja

U ovom istraživanju bavili smo se ispitivanjem strukturalnih aspekata jezika kod dece predškolskog uzrasta, njihovim pragmatškim i komunikacionim sposobnostima, kao i povezanošću navedenih sposobnosti u odnosu na pol i u odnosu na uzrast.

Opis uzorka socio-demografske karakteristike

Tabela 1
Socio-demografske karakteristike ispitivanog uzorka

Varijable	Deskripcija uzorka	Istraživačka grupa	
		N	%
Pol	Dečaci	55	53,4
	Devojčice	48	46,6
Uzrast	4 godine	33	32,0
	5 godina	40	38,8
	6 godina	30	29,1
Mesto boravka	Grad	87	84,5
	Selo	16	15,5
Obrazovanje roditelja	Visoko	24	23,3
	Srednje	78	75,7
	Zanat	1	1,0
Bračni status roditelja	U braku	82	79,6
	Vanbračna zajednica	14	13,6
	Razvedeni	7	6,8

Uzorak je činilo 103 ispitanika. Nešto veći procenat uzorka čine dečaci (53,4%). U uzorku je svoj deci maternji jezik bio srpski. Najveći procenat dece ima pet godina (38.8%), potom četiri (32%), a najmanje je dece sa 6 godina (29.2%). Sva deca povezuju reči u rečenice. 84.5% dece je iz grada, a najveći procenat majki ima srednje obrazovanje (75.7%), potom visoko (23.3%), a jedna majka ima završen zanat. Ukoliko obratimo pažnju na bračni status roditelja, najveći broj roditelja dece iz uzorka je u bračnoj zajednici (82), potom u vanbračnoj zajednici (14), dok je sedmero dece iz porodica sa razvedenim roditeljima.

U tabeli 2 prikazana je deskriptivna statistika za percentilni rang strukturalnih kompetencija i pragmatikih sposobnosti dece, kao i za opšti skor komunikacionih sposobnosti.

Tabela 2

Deskripcija vrednosti na varijablama

Varijable	N	Min	Max	M	SD
Strukturalni aspekti jezika	103	4	49	14,95	9,48
Pragmatske kompetencije	103	0	58	16,76	10,31
Komunikacione sposobnosti	103	10	26	7,16	5,01

U sledećem koraku analizirali smo polne i uzrasne razlike u strukturalnim aspektima jezika, pragmatiskim i komunikacionim sposobnostima dece. T testom za nezavisne uzorke testirane su polne razlike. Rezultati pokazuju da iako dečaci postižu nešto više skorove u strukturalnim aspektima jezika, pragmatiskim i komunikacionim sposobnostima predškolaca nema statistički značajnih razlika.

Tabela 3

Polne razlike u strukturalnim aspektima jezika i pragmatiskim sposobnostima dece

Varijable	Grupa	M	SD	T	df	p-nivo
Strukturalni aspekti jezika	Dečak	13,82	8,49	-1,30	101	0,19
	Devojčica	16,25	10,44			
Pragmatske sposobnosti	Dečak	15,42	8,99	-1,44	99	0,15
	Devojčica	18,37	11,58			
Komunikacione sposobnosti	Dečak	6,35	3,74	-1,77	101	0,08
	Devojčica	8,08	6,07			

ANOVA testom testirane su uzrasne razlike u pragmatiskim sposobnostima i strukturalnim aspektima jezika. Rezultati pokazuju da postoje značajne uzrasne razlike, takve da u odnosu na strukturalne sposobnosti uočavamo razlike između sve tri grupe gde što su deca starija to imaju bolje strukturalne aspekte jezika. Kada su pragmatске sposobnosti u pitanju razlika je statistički značajna samo između dece od šest godina i mlađih grupa. Između dece od četiri i pet godina nisu uočene razlike u pragmatiskim sposobnostima. Kod komunikacionih sposobnosti uočavamo razlike između sve tri grupe gde što su deca starija to imaju bolje komunikacione sposobnosti.

Tabela 4

Uzrasne razlike u strukturalnim aspektima jezika, pragmatiskim sposobnostima i komunikacionim sposobnostima dece

Varijabla	Grupa	M	SD	F	df	p-nivo
Strukturalni aspekti	4 god.	14,66	9,16	3,23	100	0,000
	5 god.	17,23	10,89			
	6 god.	11,62	6,78			
Pragmatske sposobnosti	4 god.	16,50	10,04	1,59	100	0,006
	5 god.	18,75	11,71			
	6 god.	14,31	8,04			
Komunikacione sposobnosti	4 god.	7,09	4,66	2,55	100	0,008
	5 god.	8,28	6,50			
	6 god.	5,59	3,65			

Diskusija

Poremećaji pragmatiskih sposobnosti predstavljaju široku lepezu poremećaja i mogu imati uticaja na različite aspekte govorno jezičkog funkcionisanja i neverbalnog komunikativnog ponašanja, sa individualnim varijacijama u težini ispoljavanja poremećaja. Poznato je koliko je važno da su pragmatске sposobnosti, kao i strukturalni aspekti jezika razvijeni pre polaska u školu kako bi proces opismenjavanja bio neometan (Abedi & Lord, 2001; Purpura & Reid, 2016; Gözüm & Aktulun, 2021; Pham et al, 2022). Takođe, osim opismenjavanja, pragmatске i komunikacione sposobnosti uz ostale jezičke sposobnosti čine osnovu za socijalne interakcije koje dete ostvaruje sa vršnjacima. (De Stefani & De Marco, 2019).

U radu su upoređeni strukturalni aspekti jezika i pragmatске i komunikacione sposobnosti u odnosu na pol. Rezultati pokazuju da dečaci postižu nešto više skorove u strukturalnim aspektima jezika, pragmatiskim i komunikacionim sposobnostima predškolaca, mada te razlike nisu statistički značajne. Ovakvi rezultati jesu pomalo neočekivani, s obzirom na to da se sve češće u literaturi susrećemo sa dominantnošću devojčica u odnosu na dečake kada su u pitanju govorno-jezičke sposobnosti. Razlog zbog kog su u našem istraživanju ipak dečaci pokazali blagu prednost u odnosu na devojčice može biti veći broj dečaka u odnosu na devojčice u našem uzorku. Ukoliko obratimo pažnju na druga dostupna istraživanja, primetićemo upravo ono što smo prethodno pomenuli. Uglavnom su istraživanja isticala bolja postignuća devojčica u odnosu na dečake. U istraživanju Urm i Tulviste (2016) je ispitivan povezanost između obima rečnika kod dece i pola. U ovom istraživanju, rezultati pokazuju da devojčice imaju veći rečnik od dečaka. Istraživanje autorki Kovačević, Kraljević i Capanec (2007) koje je sprovedeno na našim prostorima pre više od jedne decenije takođe ističe

bolje jezičke sposobnosti devojčica u odnosu na dečake. Golubović i Slavković (2018) su ispitivali roditelje dece i na taj način je procenjen receptivni i ekspresivni govor i u okviru njega pragmatske sposobnosti. U ovom istraživanju su takođe dobijeni rezultati koji su govorili u korist devojčica.

Osim polnih razlika, drugi cilj našeg istraživanja je bio da istaknemo razliku u pragmatskim, komunikacionim sposobnostima i ostalim strukturalnim aspektima jezika u odnosu na uzrast (4, 5 i 6 godina). U našem istraživanju je postojala statistički značajna razlika kada su u pitanju pragmatske sposobnosti kod dece na uzrastu od šest godina u odnosu na mlađi uzrast. Ovakvi rezultati mogu se objasniti činjenicom da kognitivni i pragmatički razvoj napreduju paralelno sa uzrastom. Sa uzrastom, dete i njegove kognitivne sposobnosti postaju sofisticiranije, tako da se proporcionalno unapređuju i njegove pragmatske sposobnosti, odražavajući međuzavisnost između kognitivnog sazrevanja i pragmatske kompetencije. Takođe, posle treće godine se javlja sve uspešnija razmena i komunikacija sa sredinom. Dok se i dalje razvija neverbalna komunikacija, dešava se mnogo intenzivniji razvoj govora, socijalne kognicije i pragmatike. Ovaj intenzivni razvoj govora, socijalne kognicije i pragmatike omogućava detetu razvoj imaginativne igre, apstraktnih ideja koje će olakšati formiranje kategorija i pojmova. Sve navedeno će detetu olakšati da se kasnije uključi u formalne aspekte obrazovanja i razvoj pismenosti (Bauca, 2012). Zbog svega pomenutog je važno da dete do polaska u školu ima razvijene sposobnosti koje su preduslovi za razvoj pismenosti te smo zbog toga izabrali ovaj segment predškolskog uzrasta. Uslovljenost i povezanost strukturalnih aspekata jezika i pragmatskih sposobnosti možemo jasno videti i kod razvoja govorno-jezičkih sposobnosti osoba sa intelektualnom ometenošću. U istraživanju autora Brojčin, Đorđević i Milačić-Vidojević (2016) su posmatrani učenici osnovne škole uzrasta od osam do trinaest godina sa lakom intelektualnom ometenošću. Rezultati govore u prilog našim rezultatima, odnosno ispitanici koji su bili stariji su imali bolja postignuća na testu pragmatskog jezika u odnosu na decu mlađeg uzrasta. Takođe, i rezultati istraživanja autora Blejn-Briera i saradnika (2014) su pokazali da sa porastom godina deca pokazuju bolje rezultate na testu koji procenjuje pragmatske sposobnosti. Još jednu potvrdu koja govori u prilog rezultatima našeg istraživanja možemo pronaći i u istraživanju Buđevac, Anđelković i Savić (2009). Autorka i koautorke su u radu, između ostalog, imale za cilj da dokažu da se razvoj komunikacionih sposobnosti u spontanoj interakciji javlja veoma rano i da se pragmatske sposobnosti ipak razvijaju na malo kasnijem uzrastu. Jedan od zaključaka ovog istraživanja jeste da se složenije pragmatske sposobnosti kod dece stabilizuju kasnije, odnosno tek na uzrastu od šest godina pa nadalje.

Zaključak

Važno je napomenuti koliko je značajno proučavati strukturalne aspekte jezika, pragmatske sposobnosti i komunikacione sposobnosti. Pre svega, kroz proučavanje

pomenutih sposobnosti zapravo detektujemo potencijalne simptome poremećaja koji će u školskom periodu remetiti proces usvajanja akademskih veština. Uzimajući u obzir koliko su pragmatske sposobnosti važne za celokupno funkcionisanje osobe i koliko razvijenost pragmatskih sposobnosti posebno dolazi do izražaja u školskom periodu, neophodno je isticati važnost ispitivanja i istraživanja pragmatskih sposobnosti u toku ranog detinjstva, makar u sličnoj meri u kojoj se istražuju ostali aspekti jezika. Razvoj pismenosti direktno utiče na razvoj govora i usvajanje jezičkog sistema, tako što povećava svest o jezičkoj strukturi i organizaciji. Usvajanjem čitanja i pisanja, krug komunikacije se znatno proširuje i samim tim se grade novi trajni izvori razvoja kako komunikacije, tako i pragmatskih sposobnosti koje se nakon šeste godine najintenzivnije razvijaju. Sve navedeno će detetu olakšati da se kasnije uključi u formalne aspekte obrazovanja i razvoj pismenosti.

Rezultati naše studije govore u prilog tome da sa uzrastom i razvoj pragmatskih sposobnosti dolazi do izražaja i da starija deca pokazuju bolje pragmatske sposobnosti u odnosu na mlađu decu. Ovakvi rezultati nam omogućavaju uvid u to da se pragmatske sposobnosti razvijaju uporedo sa strukturalnim aspektima jezika, ali da ipak zahtevaju razvijenost osnovnih aspekata jezika kako bi se uopšte razvijale. U istraživanjima koja su ispitavala decu sa intelektualnom ometenošću se najbolje uočava koliko se pragmatske sposobnosti oslanjaju na razvoj strukturalnih aspekata jezika.

Takođe, iako nema statističke značajnosti, dečaci su ostvarili bolje rezultate i u pragmatskim i komunikacionim sposobnostima kao i u ostalim strukturalnim aspektima jezika. Ove interesantne nalaze bi trebalo dodatno istražiti, naročito ukoliko obratimo pažnju na rezultate drugih istraživanja koja su istakla da su devojčice dominantnije u svim pomenutim domenima.

Svakako, važno je napomenuti da je potrebno i dalje sprovoditi istraživanja na ovu temu kako bismo što više toga saznali o pragmatskim sposobnostima i kako bismo što lakše detektovali poremećaje koji mogu potencijalno da utiču na detetov razvoj. Osim toga, nekako uvek zaboravljamo na ogroman uticaj koji imaju pragmatske sposobnosti na razvoj pismenosti i polazak u školu, a i više je nego jasno koliko je važno posvetiti pažnju i ovom aspektu jezika.

PRAGMATIC AND COMMUNICATION ABILITIES OF PRESCHOOL CHILDREN

Abstract

In our region, the largest amount of research deals with structural aspects of language and pragmatic abilities in children of a typical population. Pragmatics is considered the last aspect of language to be developed and is highly interdependent with other aspects of language. The research aims to highlight the difference in prag-

atics, communication abilities, and other structural aspects of language in terms of gender and age. It was designed as a cross-sectional study and conducted in the preschool institution "Pčelica" in Sremska Mitrovica, while the questionnaires were also distributed through social networks. Consent for the research was obtained from the preschool director in Sremska Mitrovica as well as from the Ethics Committee of the Faculty of Medicine in Novi Sad. The sample consists of 103 respondents. ANOVA test was used to test age differences in pragmatic abilities and structural aspects of language. The results show significant difference in structural abilities depending on the age, leading to variance between all three groups. The older the children are, the better they perform when it comes to the structural aspects of language. When it comes to pragmatic abilities, the difference is statistically significant only between children aged six and younger groups. No differences in pragmatic abilities were observed between four- and five-year-old children. As for gender differences, boys achieved better results when it comes to pragmatic and communicative abilities and other structural aspects of language, but this difference was not statistically significant.

Keywords: pragmatic-linguistic abilities, pragmatics, talk, children of preschool age, structural aspects of language.

Literatura

- Abedi, J., & Lord, C. (2001). The language factor in mathematics tests. *Applied Measurement in Education*, 14(3), 219–234. https://doi.org/10.1207/S15324818AME1403_2.
- Adams, C. (2001). Clinical diagnostic and intervention studies of children with semantic-pragmatic language disorder. *International Journal of Language Communication Disorders*, 36(3):289-305.
- Adams., C, Clarke., E., & Haynes., R. (2009). Inference and sentence comprehension in children with specific or pragmatic language impairments. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 44(3),301-318.
- Baucal, A. (2012). Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji. *Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, UNICEF Srbija*, 49-66.
- Beuker, K., Rommelse, N., Donders, R., & Buitelaar, J. (2013). Development of early communication skills in the first two years of life: *infant behavior and development*, 36:71-83.
- Blain-Brière, B., Bouchard, C., & Bigras, N. (2014). The role of executive functions in the pragmatic skills of children ages 4–5. *Frontiers in Psychology*, 5, 81239.
- Bisho, D.M. (2015). Ten questions about terminology for children with unexplained language problems. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 49(4).

- Bouchard, C., Sylvestre, A., & Forget-Dubois, N. (2020). Why are boys perceived as less prosocial than girls by their early childhood educators? The role of pragmatic skills in preschool and kindergarten children. *Educational Psychology*, 40(10),1-21.
- Brojčin, B., Đorđević, M., i Milačić-Vidojević, I. (2016). Pragmatske veštine dece i mladih sa lakom intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 15(2).
- Buđevac, N., Anđelković, D., i Savić M. (2009). Deca pitaju ali ne znaju kako da postavite pitanje-epi pragmatski i meta-pragmatski razvoj. Univerzitet u Beogradu. *Filozofski fakultet; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju*. Srbija, 42(1), 121-138.
- Carril, A. & Perez-Pereira, M. (2019). Pragmatic abilities in children with ASD, ADHD, Down syndrome, and typical development through the Galician version of the CCC-2. *Revista de Logopedia, Foniatria y Audiologia*, 39(3),105-114.
- Cheung, S. & Elliott, J. (2017). Child shyness and peer likeability: The moderating role of pragmatics and vocabulary. *British Journal of Developmental Psychology*, 35(4):531–45.
- De Stefani, E., & De Marco, D. (2019). Language, gesture, and emotional communication: An embodied view of social interaction. *Frontiers in Psychology*, 10, 465-649.
- Drljan, B. (2022). *Jezički poremećaji kod dece*. Beograd: Društvo defektologa Srbije.
- Gözüm, A. İ. C., & Aktulun, Ö. U. (2021). Relationship between Pre-Schoolers' self-regulation, language, and early academic skills: The mediating role of self-regulation and moderating role of gender. *Current Psychology*, 40(10), 4718–4740. doi:10.1007/s12144-021-01699-3.
- Golubović, Š. & Slavković, S. (2018). Kako roditelji procenjuju razvoj svoje dece? *PONS Med Č*, 15(1),13-20.
- Ivašac, J. & Gaćina, A. (2006). Postoji li pragmatički jezični poremećaj? *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42(2),15-29.
- Kovačević, M., Kraljević, J., i Cepanec, M. (2006). Sex differences in lexical and grammatical development in Croatian. *Proceedings from the First European Network Meeting on the Communicative Development Inventories*, 5-15. Dubrovnik, Croatia.
- Matthews, D., Biney, H., & Abbot-Smith, K. (2018). Individual Differences in Children's Pragmatic Ability: A Review of Associations with Formal Language, Social Cognition, and Executive Functions. *Language Learning and Development*, 14(3), 186–223. doi:10.1080/15475441.2018.1455584.
- Pham, T., Joannis, M. F., Ansari, D., Oram Cardy, J., Stager, C., & Archibald, L. M. (2022). Early cognitive predictors of language, reading, and mathematics outcomes in the primary grades. <https://doi.org/10.31234/osf.io/w23hs>.

- Pronina, M., Prieto, P., Bischetti, L., & Bambini, V. (2023). Expressive pragmatics and prosody in young preschoolers are more closely related to structural language than to mentalizing. *Language Learning and Development*, 19(3), 323-344.
- Purpura, D. J., & Reid, E. E. (2016). Mathematics and language: Individual and group differences in mathematical language skills in young children. *Early Childhood Research Quarterly*, 36, 259– 268. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2015.12.020>.
- Tarawneh, R. T. (2023). Exploring the Impact of Pragmatic Competence on the Communicative Competence. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, 33, 28-42.
- Urm, A., & Tulviste, T. (2016). Sources of individual variation in Estonian toddlers' expressive vocabulary. *First Language*, 36(6), 580-600.